

Evliya Çelebi'ye Göre 17. Yüzyılda Kayseri'nin Mekânsal Bağlamda Değerlendirilmesi*

Yasin YILMAZ

Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam tarihi ve Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Department of Islamic History and Arts at the Faculty of Theology
yasinyil_63@hotmail.com; yyilmaz@aybu.edu.tr |
ORCID: 0000-0002-6186-2400

Sümeyye İclal ÖZMEN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Ankara Yıldırım Beyazıt University, Department of Islamic History and Arts at the Institute of Social Sciences Ankara/Turkey
smyycllymn@gmail.com
ORCID: 0009-0003-1419-4547

Öz

Osmanlı döneminin meşhur seyyahı Evliya Çelebi, ömrünün yarım asrı aşan süresini seyahat ederek geçirmiştir. Bu seyahatler esnasında gözlem, izlenim ve müşahedelerinden elde ettiği bilgileri on cilt halinde *Seyahatnâme* adıyla yayınlamıştır. Bu eser, devletin resmi kayıt ve kaynaklarında bulunmayan 17. yüzyıl geniş Osmanlı coğrafyasının sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarıyla ilgili bilgiler vermektedir. Diğer bir ifade ile eser, Anadolu, Balkanlar, Kafkaslar ve Arap Yarımadasının tarihî ve mimarîsinin yanında toplum yapısı, ticarî ilişkileri, kültür seviyesi, siyasî yapısı gezdiği mekânın şehircilik açısından önemi ile genel özellikleri hakkında değerli bir

* **İntihal Taraması/Plagiarism Detection:** Bu makale intihal taramasından geçirildi/This paper was checked for plagiarism.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Sümeyye İclal Özmen, Yasin Yılmaz).

Geliş/Received: 31 Ocak/January 2024 | **Kabul/Accepted:** 14 Mart/March 2024 | **Yayın/Published:** 20 Mart/March 2024

Atıf/Cite as: Sümeyye İclal Ölmez, Yasin Yılmaz, Evliya Çelebi'ye Göre 17. Yüzyılda Kayseri'nin Mekânsal Bağlamda Değerlendirilmesi, Danisname 8 (Mart/March 2024), 77-100
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10843411>

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

kaynaktır. Evliya Çelebi, gezdiği ve gördüğü şehirler hakkında detaylı bilgi vermenin yanı sıra devlet erkânı ile olan yakın ilişkileri sebebiyle dönemin padişahının, vezirlerinin, paşalarının gerek özel hayatları ve gerek dâhil oldukları siyasi meseleler hakkında başka kaynaklarda bulunmayan bilgiler aktarmaktadır.

Seyyahın Anadolu coğrafyasında gittiği şehirlerden birisi de Kayseri'dir. Şehir Evliya Çelebi'nin gezdiği ve şehircilik açısından dikkat çeken bilgiler verdiği önemli yerler arasında göze çarpmaktadır. Kayseri tarih boyunca ticari, kültürel ve eğitim kurumlarının zenginliği ile Anadolu'nun en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Bu çalışmamızda büyük önem arz eden şehrin 17. yüzyıldaki durumunu Evliya Çelebi'nin gözüyle mekân açısından ele alacağız ve *Seyahatnâme*'de şehrin tarihi, mimarisi, mahalleleri, coğrafyası, ibadethaneleri, eğitim kurumları ve ticari yapıları gibi alanlarda verdiği bilgileri tahlil ederek değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Evliya Çelebi, Seyyahatnâme, Seyyah, Kayseri, Şehir Tarihi.

According to Evliya Çelebi The Evaluation Of Kayseri in The 17th Century in Spatial Context

Abstract

Evliya Çelebi, the famous traveler of the Ottoman period, spent more than half a century of his life traveling. He published the information he obtained from his observations, impressions and observations during these travels in ten volumes under the name *Seyahatnâme*. This work provides information about the social, cultural and economic areas of the 17th century Ottoman geography, which is not available in the official records and sources of the state. In other words, the work is a valuable source about the history and architecture of Anatolia, the Balkans, the Caucasus and the Arabian Peninsula, as well as the social structure, commercial relations, cultural level, political structure, the importance of the place he traveled in terms of urbanism and general characteristics. In addition to providing detailed information about the cities he visited and saw, Evliya Çelebi, due to his close relations with the state officials, provides information not found in other sources about the private lives of the sultan, viziers and pashas of the period and the political issues they were involved in.

Kayseri is one of the cities that the traveler visited in Anatolia. The city stands out among the important places that Evliya Çelebi visited and provided remarkable information in terms of urbanism. Kayseri has been one of the most important centers of Anatolia with its rich commercial, cultural and educational institutions throughout history. In this study, we will examine the situation of the city in the 17th century through the eyes of Evliya Çelebi in terms of space, and we will discuss the history, architecture, neighborhoods, geography of the city in *Seyahatnâme*.

Keywords: Evliya Çelebi, Seyyahatnâme, Traveler, Kayseri, Urban History.

According to Evliya Çelebi The Evaluation Of Kayseri in The 17th Century in Spatial Context

Summary

In the 17th century, the famous traveler Evliya Çelebi, traveled not only within the Ottoman territories but also to regions outside of Ottoman rule such as the Balkans,

İclal, Özmen, According to Evliya Çelebi The Evaluation of Kayseri in the 17th Century in Spatial Context

Caucasus, and Persia. Throughout his 51 years of travels, he documented his observations and experiences, creating a monumental work under the title “Tarih-i Seyyâh Evliyâ Efendi”. With its ten-volume size, the Evliya Çelebi Seyahatnâme is one of the most comprehensive travelogues in the world, in which the traveler portrays the 17th-century Kayseri using various sources and documents, as well as his own observations and impressions in a panoramic manner. It is understood that he attempts to define the city in terms of quantity and quality with his unique style. The work serves as a source for many disciplines, including urban planning, architecture, history, art, philology, sociology, ethnography, geography, politics, and religion.

In this study, information about Evliya Çelebi and Seyahatnâme¹ was first provided in the context of the work we examined, followed by an analysis of Kayseri city in spatial terms. The traveler, who is understood to have conducted serious observations, analysis, and examinations while exploring Kayseri, documents the information he gathered about the city in the third volume of Seyahatnâme. When we examine the general content of the Seyahatnâme, it is possible to say that the traveler's observations and analyses were carried out within a narrative framework.. The traveler wrote about Kayseri based not only on written sources but also on what he heard from the people, his own observations, and interpretations. When examining the narrative of Kayseri city, it is observed that the traveler did not seek information from official authorities.

Evliya Çelebi arrived in Kayseri in the early months of the year 1650, traveling from Maraş with Murtaza Pasha, who had been appointed as the governor of Sivas from Damascus. During his stay, the traveler presents information on the city's history, economy, architecture, education, culture, and social life, which are not found in official records.

Evliya Çelebi first provides information about the establishment of Kayseri, its naming, the conquest by Muslims, and the entry of Turkish rule. Some errors we have identified in the information in this section indicate that the traveler wrote this section based on somewhat hearsay information and his own interpretations. After explaining the city's political history, the traveler proceeds to introduce the locations and praises the city as a well-maintained, splendid, and prosperous large city. When describing religious, social, economic, and cultural locations, we see that he approaches the city from inside to outside in an organized manner. Focusing on the citadel, he provides detailed information about the inner citadel and the outer citadel, which he refers to as the suburb, and describes the houses and neighborhoods in both the citadel and the suburb.

As a result of the study, it has been observed that Evliya Çelebi often left quantitative data about the space in his description of Kayseri blank. It is possible to say that the numbers he provided are generally accurate and free from exaggeration,

---

¹ This study is based on the comparison of the 1999 and 2006 editions of the work titled “Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini” published by Yapı Kredi Yayınları. The narrative of Kayseri City, which forms the focus of the study, is located between pages 103-111 in the 1999 edition and pages 105-113 in the 2006 edition of the work.

but they are rounded figures. After introducing the castle and its surroundings, the traveler continues to introduce the city's prominent figures' mansions, mosques, educational institutions, tekkes, fountains, sebils (public water fountains), caravanserais, commercial centers, bridges, baths, churches, soup kitchens, recreational areas, and the tombs of saints.

When the places and works mentioned by Evliya Çelebi are examined, it is observed that many of them have survived to the present day, while the majority of those that have not reached us were eliminated by the municipality in the early 1900s. The remaining part is determined to have fallen victim to unconscious charitable activities. This situation is a manifestation of incorrect urban planning and urban planning understanding. Accordingly, the structure of the city remained largely unchanged from the year 1650 until the early 20th century for a period of 250 years.

Keywords: Evliya Çelebi, Seyahatnâme, Traveler, Kayseri, Urban History.

Giriş

17. yüzyılda yaşayan meşhur seyyah Evliya Çelebi, Osmanlı topraklarının yanı sıra Balkanlar, Kafkaslar ve Acem gibi Osmanlı'nın hâkimiyetinin dışında kalmış toprakları da gezmiştir. 51 yıl süren bu seyahatleri boyunca gözlem ve tecrübelerini kaleme almış ve *Tarih-i Seyyâh Evliyâ Efendi* ismiyle muazzam bir eser meydana getirmiştir. On ciltlik hacmi ile dünyanın en kapsamlı seyahatnâmelerinden biri olan Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*, 17. yüzyıl Müslüman ve Gayrimüslim dünyasına dair tarihî, mimarî, siyasi, ekonomik, kültürel, coğrafi açılardan resmi ve özel kaynaklarda bulunmayan bilgilerle ışık tutmaktadır.

Evliya Çelebi'nin gezdiği gördüğü şehirleri *Seyahatnâme*'de belli bir anlatım planı bağlamında kaleme aldığı görülmektedir. O dolaştığı yerlerde anlatım planında belirttiği ölçülere uygun bilgi bulamamışsa bu yerleri boş bırakmıştır. Bunun aksi durumunu da *Seyahatnâme*'de görmemiz mümkündür, seyyah gittiği yerin özelliğine göre eklenmesi gereken bir bilgi varsa; onu da eserine eklemiştir.

Seyyah Kayseri'yi *Seyahatnâme*'nin üçüncü cildinde kaleme almıştır. Evliya Çelebi'nin Kayseri'ye 1650 yılının ilk aylarında Maraş üzerinden geldiği anlaşılmaktadır. Kayseri'de ne kadar bulunduğu net olmasa da bize aktardığı bilgiler doğrultusunda uzun süre kalmadığını söylemek mümkündür. Kaldığı bu süre zarfında seyyah şehrin tarihi, ekonomisi, mimarisi, eğitimi, kültürü, sosyal yaşamı gibi konularda resmi kayıtlarda rastlanmayan bilgiler sunmaktadır.

Bu çalışmada Evliya Çelebi'nin incelediğimiz eseri bağlamında önce Evliya Çelebi ve *Seyahatnâmesi*² hakkında bilgi verilecek ardından Kayseri

² Bu çalışmada, Yapı Kredi Yayınları tarafından basılan "Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini" adlı eserin 1999 ve 2006 baskıları karşılaştırılarak esas alınmıştır. Çalışma

İclal, Özmen, According to Evliya Çelebi The Evaluation of Kayseri in the 17th Century in Spatial Context

şehri mekânsal bağlamda ele alınacaktır. Onun kaleme aldığı Kayseri'nin mekân açısından durumu hakkındaki tüm malumata yer verip bu bilgiler kapsamında şehrin coğrafyası, kalesi, mahalleleri, sarayları, eğitim kurumları, ibadethaneleri, ticaret merkezleri, kervansarayları, imaretleri, çeşme sebili, mesire yerleri ve evliya kabirleri gibi konular hakkında incelemeler ve analizler yapılacaktır.

Seyahatnâme'nin Kayseri bölümüyle ilgili Eravşar'a ait 2000 yılında basılmış bir kitap bölümü³ ve Çabuk'un kaleme aldığı 2012 tarihli bir makale⁴ bulunmaktadır. İki çalışmanın da günümüz Türkçesi ile basılmış Seyahatnâme nüshalarını esas alarak değerlendirmeler yaptığı görülmektedir.⁵ Bu durum çalışmalarda şehirde buluna bazı mimari eserlerin tespit edilememesine dolayısıyla da eksik ve hatalara sebep olmaktadır. Buna ek olarak yapılan en yakın çalışma 2012 tarihinde yapılmıştır. Bu da geçtiğimiz on iki yıl süresince meydana gelen değişim ve gelişimlerin incelenmediği anlamına gelmektedir. Bu çalışmada *Seyahatnâme*'nin Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonunu esas alınarak bahsi geçen eksik ve hatalar düzeltilecek ve şehrin günümüzdeki durumu hakkında bilgi verilecektir.

1. Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi

Dünyaca ünlü bir Türk seyyahı olan Evliya Çelebi'nin hayatı hakkındaki biyografik mahiyetteki bilgilerin tamamını eseri *Seyahatnâme*'de bulmaktayız. Aslen Kütahyalı⁶ olan seyyah 10 Muharrem 1020/ 25 Mart 1611 tarihinde İstanbul Unkapanı'nda dünyaya gelmiştir.⁷ Doğduğu gün evlerine âlim ve arifler toplanmış Osmanlı Şeyhülislamlarından biri olan Sun'ullah Efendi

---

alanını oluşturan Kayseri Şehri anlatısı eserin 1999 baskısında 103-111. sayfaları ve 2006 baskısında 105-113. sayfaları arasında yer almaktadır.

³ Osman Eravşar, *Seyahatnamelerde Kayseri* (Kayseri: Kayseri Ticaret Odası, 2000), 59-66.

⁴ Suat Çabuk, "Evliya Çelebi'nin Gözünden Bir Kayseri Şehri Okuması", *Belleten* 76, sy 277 (2012): 817-48.

⁵ Eravşar Üçdal Neşriyat'ın 1965 yılında bastığı *Seyahatnâme* nüshasını esas alırken; Çabuk YKY tarafından 2006 yılında basılan Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı'nın *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi* adlı eseri esas almıştır.

⁶ Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), 3/242; Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 4. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, ed. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000), 4/194.

⁷ Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi 1. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, ed. Seyit Ali Kahraman, çev. Yücel Dağlı, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), 1/96-97.

(1021/1612) sağ kulağına ezan okuyup kendisine Evliya ismini vermiştir.⁸ Yapılan farklı araştırmalarda başka bir isminin olabileceği üzerinde durulsa da Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'nin hiçbir yerinde başka bir isminin olduğu imasında bulunmamıştır. Dolayısıyla başka bir isminin bulunduğunu düşünmek yalnızca varsayımdır.⁹

Seyyah eserde yeri geldikçe soyundan bahseder ve soyunun Germiyanogulları'na ve Ahmet Yesevî'ye (562/1166) dayanmakta ve Hz. Hüseyin kanalıyla Hz. Peygamber'e ulaştığını belirtmektedir.¹⁰ Evliya'nın büyük dedesi Yavuz Er Bey, Fatih Sultan Mehmet'in alemdarlarından olup İstanbul'un fethine katılmış ve fetihden sonra da buraya yerleşmiştir.¹¹ 117 yıl yaşamış ve dokuz padişaha hizmet etmiş olan¹² babası Derviş Mehmet Zillî, Saray-ı Âmire kuyumcubaşısıdır,¹³ Yaşadığı dönemde itibarlı ve tanınan biri olan Zillî'nin yapmış olduğu Sultan Ahmed Camii'nin işlemeli harem kapısı, Kâbe'nin Altın Oluk'u gibi birçok eser Osmanlı coğrafyasının çeşitli yerlerinde bulunmaktadır.¹⁴ Seyyah annesiyle ilgili oldukça az bilgi vermiştir. Kendisiyle ilgili bildiklerimiz sarayda Abaza asıllı bir cariye iken Sultan Ahmet tarafından Derviş Mehmet Zillî Efendi'ye nikâhlandığı ve Melek Ahmed Paşa (1073/1662) ile akrabalığının olmasından ibarettir.¹⁵

Evliya Çelebi, babasının saray çevresi ve itibarı vesilesiyle 17. yüzyılın önemli âlimlerinden ders almıştır. Şeyhülislam Hamid Efendi Medresesi'nde

⁸ Evliya Çelebi, 1/174.

⁹ Robert Dankoff, *Seyyah'ı Âlem Evliya Çelebi'nin Dünyaya Bakışı*, çev. Müfit Günay (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012), 53.

¹⁰ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 10. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmalarının Mukayeseli Transkripsiyonu - Dizini*, ed. Robert Dankoff, Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), 10/463-464.

¹¹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 1. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 1/39-40.

¹² Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 10. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmalarının Mukayeseli Transkripsiyonu - Dizini*, 10/56.

¹³ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 1. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 1/99.

¹⁴ Nurettin Gemici, *Osmanlı Bilgeleri Evliya Çelebi* (İstanbul: İlke Yayıncılık, 2018), 44.

¹⁵ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 1. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 1/129.

İclal, Özmen, According to Evliya Çelebi The Evaluation of Kayseri in the 17th Century in Spatial Context

7 yıl okumuş¹⁶ ve Evliya Mehmet Efendi'den hafızlık eğitimi almıştır.¹⁷ 1045/1636 yılında saraya girmiş; burada geçirdiği iki yıl müddetince hem 4. Murad'a musahiplik yapmış hem de Enderun'da eğitimine devam etmiştir.¹⁸ Seyyah, Arapça, Farsça, Rumca ve bir miktar Latince bilmektedir.¹⁹ Ayrıca kendisi usta bir kemankeş, binici, cirit oyuncusu, musikişinas, hattat ve hakkaktır.²⁰

Seyyahın seyahatlerden sonra hayatını ve karakterini şekillendiren olgu mesleği olan musahipliktir. İlk musahipliğini 4. Murad'ın yanında yapmış saraydan ayrıldıktan sonra da paşaların musahipliğini yaparak seyahatlerini temin etmiştir. O seyahatlerinin birçoğunu görevlendirmeler ile paşaların maiyetinde yapmıştır; nadiren tek başına seyahat etmiştir. Sırasıyla Trabzon valisi Ketenci Ömer Paşa, Erzurum valisi Defterdarzâde Mehmed Paşa, Sivas Beylerbeyi Silahdar Murtaza Paşa, Melek Ahmet Paşa, Viyana elçiliği ile görevlendirilen Kara Mehmet Paşa'nın maiyetlerinde bulunmuştur.²¹ Evliya son görevinden İstanbul'a döndüğünde hac görevini yerine getirmek için Mekke'ye seyahat etmiş, oradan da Mısır'a gitmiş ve ömrünün geri kalanını Mısır'da geçirmiştir. *Seyahatnâme*'yi de burada yazdığı düşünülmektedir.²² Nerede ve ne zaman vefat ettiği tam olarak bilinmeyen Evliya Çelebi, ömrünün 51 yıllık seyahatinde kendi ifadesiyle 7 iklim 18 padişahlık yer gezmiştir.²³ Bugün onun seyahat ederek dolaştığı ettiği topraklarda 40'tan fazla devlet kurulmuştur.²⁴

Seyyahın vefatından sonra *Seyahatnâme* 60 yıl kadar Mısır'da Özbek

¹⁶ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 1. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 1/196.

¹⁷ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 6. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, ed. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), 6/80.

¹⁸ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 1. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 1/112-113, 116, 336.

¹⁹ Seyit Ali Kahraman, *Evliya Çelebi İle Devr-i Âlem* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022), 19.

²⁰ M. Cavid Baysun, "Evliya Çelebi", *MEBİA* (Millî Eğitim Bakanlığı, 1947), 4/401.

²¹ Sooyong Kim, "Evliyâ Çelebi Nasıl Bir Seyyahtı?", *Doğumunun 400. yılında Evliya Çelebi*, çev. Hilal Aydın (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011), 341.

²² Fahir İz, "Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, 7 (1979)/ 719.

²³ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 7. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, ed. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman ve Robert Dankoff, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), 7/269-270.

²⁴ Kahraman, *Evliya Çelebi ile Devr-i Âlem*, 101.

Bey'in korumasında kalmış, 1742 yılında Kızlar Ağası Hacı Beşir Ağa'ya hediye edilerek İstanbul'a getirilmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Seyahatnâme* nüshasının Hacı Beşir Ağa'ya hediye edilen müellif nüshası olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte Hacı Beşir Ağa eserden üç nüsha çoğaltmış ve bu nüshalar Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa ve Hacı Beşir Ağa bölümlerinde ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat ve Revan Köşkü bölümlerinde bulunmaktadır.²⁵

Seyahatnâme 1814 yılında Joseph von Hammer-Purgstall (1774-1856) tarafından keşfedilip çevirisi yapıncaya değin kütüphanelerde saklı kalmış, ilim dünyasınca tanınmamıştır. Ardından 1843 yılında *Müntehâbât-ı Evliya Çelebi* ismiyle eserden seçmeler yayınlanmıştır. 1901 yılında İkdâm Matbaası *Seyahatnâme*'nin ilk altıncı cildini yayınlamıştır. Fakat bu baskıya sansür uygulanarak, bazı bölümler çıkarılmış, birçok kelime ve cümle hatası yapılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren tam metin şeklinde, sadeleştirilerek veya günümüz Türkçesiyle hazırlanmış birçok baskı yapılmıştır.²⁶

2. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'ne Göre Kayseri

Evliya Çelebi, Kayseri'de yalnızca bir kez Murtaza Paşa'nın maiyetinde iken bulunmuştur. Murtaza Paşa'nın Şam Valiliğinden Sivas'a atanması sonucu Evliya, 1 Zilkade 1059/6 Kasım 1649²⁷ tarihinde kalabalık bir kabile ile Şam'dan Sivas'a doğru yola çıkmıştır. Dört ay süren bu yolculuk esnasında seyyah, sırasıyla Halep, Urfa, Rakka, Maraş ve Kayseri şehirlerini gezmiştir.²⁸ Dolayısıyla Evliya Çelebi'nin Şam-Sivas seyahati Kasım 1649 ile Şubat 1650 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Seyahat rotası göz önünde bulundurulduğunda kanaatimizce seyyah Kayseri'ye 1650 yılının ilk iki ayı içerisinde gelmiştir. Evliya Çelebi'nin Kayseri'de ne kadar bulunduğu hakkında net bir bilgi yoktur.

Seyyahın Kayseri tarihini yazarken Yâkut el-Hamevî (626/1229)

²⁵ Kahraman, *Evliya Çelebi ile Devr-i Âlem*, 74.

²⁶ Nuran Tezcan, "1814'ten 2011'e Seyahatnâme Araştırmalarının Tarihçesi", *Doğumunun 400. yılında Evliya Çelebi* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011), 78-115.

²⁷ Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu- Dizini*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006), 3/82.

²⁸ Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu- Dizini*, 2006, 3/121.

İclal, Özmen, According to Evliya Çelebi The Evaluation of Kayseri in the 17th Century in Spatial Context

tarafından kaleme alınan ve günümüze kadar da ulaşan bir coğrafya ansiklopedisi mahiyetinde olan *Mu‘cemü’l-büldân* adlı eserinden istifade ettiği tespit edilmiştir.²⁹ Yâkut eserini kaleme alırken tarih, coğrafya ve edebiyat gibi kaynaklara başvurmuş bunun yanında eserinde kendi gözlem, tecrübe ve görüştüğü kişilerden aldığı bilgilere yer vermiştir.³⁰ Bu bakımdan eserin Evliya Çelebi’yi etkilediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte şehirle ilgili resmi bilgilere ulaşmak konusunda Aynî Ali’nin *Kavânîn-i Âl-i Osman*³¹ adlı eserinden ve kendisinin “Yanvan Tarihi” olarak zikredip güvenilir kefare tarihi olarak tanımladığı, Yunanca dünya tarihi *Kitabü’l-Unvân*³² adlı eserden faydalandığını söyleyebiliriz.

Öncesinde bahsettiğimiz gibi Evliya Çelebi *Seyahatnâme*’de yer alan şehirleri belli bir anlatım planı doğrultusunda kaleme almaktadır. Kayseri şehri söz konusu olduğunda da Evliya’nın bu anlatım planını takip ettiğini gözlemlemekteyiz. Kayseri’yi kaleme alırken sırasıyla şu konulardan bahseder: Şehrin kuruluşu, fethi ve tarihî serüveni, dış ve iç kalesi, idarî yapısı, coğrafi konumu, mahalleleri, seçkin sarayları, cami ve mescitleri, eğitim kurumları, tekkeleri, çeşme ve sebilleri, kervansarayları, hanları, çarşı-pazarı, dükkânları, yaşlı ve gençlerinin yüz renkleri, mahbupları, ileri gelenleri ve seçkinleri, tabip ve cerrahları, şeyhleri, şairleri, veli ve meczupları, halkın giyecekleri ve dilleri, havası, iklimi, su kuyuları, nehirleri, ibret verici yapıları, hamamları, halkın isimleri, kiliseleri, havası, hububat ürünleri, sanatları ve kazançları, yiyecekleri, içecekleri, meyveleri, imaret aşevleri, bahçeleri, mesire yerleri, çevresindeki kentlere uzaklığı, Erciyes dağı ve acayip eserleri ve evliya kabirleri.³³ Makalemizde bu konuların çalışma kapsamına giren mekanları sırasıyla ele alacağız.

Evliya Çelebi, Kayseri şehrini anlatmaya “Evsâf-ı taht-ı kayâsire, şehr-i azîm ve binâ-yı kadîm kal’a-i Kayseriyye” (Kayserilerin tahtı, büyük şehir ve kadim yapı Kayseri Kalesi’nin vasıfları) başlığı ile başlar. Bu başlıkta seyyah

²⁹ Eravşar, *Seyahatnamelerde Kayseri*, 59.

³⁰ Casim Avcı, “Yâkût el-Hamevî”, *DİA* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013).

³¹ Halil İnalçık, “Açış Konuşması”, *Çağmın Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009), 16.

³² Tansu Açık, “Evliyâ Çelebi’de Yunan-Roma Dünyası”, *Çağmın Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009), 28-29.

³³ Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu- Dizini*, 2006, 3/105-113.

ilk olarak şehrin kuruluşunu anlatmakta ve ismini Roma hükümdarlarına verilen "kayser" ünvanına nispetle aldığı üzerinde durmaktadır. Kayseri'nin Müslümanlar tarafından ilk kuşatılmasının Ömer b. Hattâb döneminde Halid b. Velid tarafından gerçekleştirildiğini ve kuşatmanın fetihle sonuçlandığını yazsa da bu bilgi yanlıştır. İslam orduları ilk defa 26/647 yılında Osman b. Affân'ın hilafeti esnasında Muâviye b. Ebû Süfyân idaresinde şehri ele geçirmiştir. Evliya, Muaviye'den kenti ikinci fetheden kişi diye bahsetse de diğer kaynaklardaki yaygın ve geçerli kayıtlara göre bu hususta verdiği bilgilerin de hatalı olduğu görülmektedir.³⁴ Kentin üçüncü fatihini Sultan Alaeddin olarak kaydeder ki bu bilgi de doğru değildir. Bununla beraber Selçuklu devletinin fethinden sonra şehrin Müslümanlar elinde kaldığı ve hâkimiyetinin Türk devletleri arasında el değiştirdiği bilgisi doğrudur. Evliya Çelebi, kentin Osmanlılar tarafından hangi yılda ve kim tarafından fethedildiğini boş bırakır ve Sultan Süleyman döneminden itibaren Kayseri'nin Paşa Sancağı olduğunu ve paşasına kırk bin kuruş verildiğini belirtir. Kentin zeamet ve tımar sahipleri, alay beyi, çeribaşısı ve bin beş yüz askeri bulunmaktadır. Evliya bu başlık altında son olarak şehirde bulunan resmi görevlilerin ünvanlarına yer verir ki bunlar; şeyhülislam, nakibüleşraf, şehir naibi, muhtesib, şahbender, sipah kethüda yeri, dergâh-ı âlî yeniçeri serdari, kale dizdari ve kale neferleridir.³⁵

Seyyah yukarıdaki bilgileri verdikten sonra "Eşkâl-i iç kal'a-i Kayseriyye" (Kayseri iç kalesinin şekli) başlığı altında şehrin kalesini anlatmaya başlar. Bu başlıkta ilk olarak Erciyes Dağı'nı Kayseri'nin kuzeyinde olduğunu belirtir ancak Erciyes şehrin güneyinde bulunmaktadır. Şehrin ilk olarak Rum hükümdarları tarafından Erciyes eteklerinde yüksek bir tepe üzerine kurulduğundan ve burada fil cüssesi kadar büyük yontma taşlardan sağlam bir kale inşa ettiklerinden bahsetmektedir. Evliya'nın da dediği gibi Eski Kayseri surları 3. yüzyılda Roma İmparatoru 3. Gordianus dönemine tarihlenir. Kayseri'nin şu anda bulunduğu yere ise 6. yüzyılda şehir Bizans hâkimiyetindeyken geçilmiş ve buraya da bir kale inşa edilmiştir. Her ne kadar sonrasında verdiği şehri Rumlardan Danişmendliler'in fethettiği bilgisi doğru olmasa da Danişmendliler'in başkentlerini Kayseri'ye taşıyıp şehri

³⁴ Mehmet İpşirli, "Kayseri", *DİA* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2022), 96.

³⁵ Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu- Dizini, 2006, 3/105.

İclal, Özmen, According to Evliya Çelebi The Evaluation of Kayseri in the 17th Century in Spatial Context

geliştirdikleri ve imar ettikleri doğrudur.³⁶ Seyyaha göre gelişip güzelleşmiş, süslenmiş kadim bir yapı ve sağlam bir kale olan yeni şehirle eski şehir arası 8000 adımdır. Ayrıca Sivas'ın Kayseri'nin doğusunda beş menzil mesafelik yer olduğunu belirtmiştir.³⁷

Evliya Çelebi, daha sonra şehrin iç kalesi hakkında daha detaylı bilgi verir ve şöyle der: *“Ve bu iç kal'a kapusu cânib-i (---) nâzır olup kapunun kemeri üstünde karşı karşıya ve yan yana biri arslan ve biri kaplan sûretleri vardır. Bu kapudan içeri zahîre ambârlarına darı ve buğday ve pirinc ve peksimat tâ fetihden berü durur ve gönden akçe vardır. Ve sâ'ir alât-ı silâh ve cebehâne bî-hesâbdır”*³⁸ Evliya'nın burada güneyde bulunan ve “altın kapı” olarak bilinen iç kale kapısını kastettiği anlaşılmaktadır; lakin günümüze kadar ulaşmış olan heykeller konusunda yanılmıştır, biri kaplan biri aslan heykeli değil bilakis ikisi de birbirinin aynı Selçuklu stili aslan heykelidir. Bu kapıdan kaleye girince erzak, hazine, silah ve cephanenin bulunduğunu söyler; bu Evliya'nın yaşadığı dönem bağlamında iç kalenin üstlendiği görev göz önünde bulundurulursa oldukça doğaldır.

Evliya bu başlıkta son olarak kalede bulunan mahalleler ve iç kalenin çevresi hakkında; *“Cümle 200 hânedir. Mevlâhâne mahallesi, Kazancılar mahallesi, Kiçikapu mahallesi ve kal'a kapusundan çıkınca attârlar ve berberler ve köhne çizmecî dükkânlarıdır ve Dizdâr kapusu önünde bâğçe ve şadırvanlar ile âbâdândır.”*³⁹ ifadeleriyle bilgi vermektedir. Seyyahın burada verdiği üç mahalleden yalnızca Kiçikapu resmi kayıtlarda mahalle olarak geçer. O dönemde “Mevlâhâne ve Kazancılar” isimlerinin resmi kayıtlarda yer almıyor oluşu⁴⁰

³⁶ Şehir, Malazgirt Savaşı'ndan dört yıl önce 1067 yılında Selçuklu komutanı Afşin Bey tarafından fethedilmiştir. Bk. Fatih Gökdağ, ed., *Kayseri Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015), 41; İpşirli, “Kayseri”, 4/ 96.

³⁷ Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu- Dizini*, 2006, 3/105-106.

³⁸ Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 2006, 3/106.

³⁹ Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu- Dizini*, 2006, 3/106.

⁴⁰ Bk. Murat Tan, “66/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili Defteri (1067-1068/1656-1657) Transkripsiyon ve Değerlendirme” (Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi, 1998); Ali Çapar, “61/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (1061/1650) Transkripsiyon ve Değerlendirilme” (Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi, 2002); Murat Oğuz, “59 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (1062/1652) Transkripsiyonu ve Değerlendirme” (Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi, 1998).

ve iç kalenin güney kapısından çıkıldığında karşıda kazancı ve bakırcıların bulunması ve solda Mevlevî Tekkesinin yer alması mahallelerin halk arasında bu isimlerle anıldığını düşündürür. İç kale güney kapısından sağa dönüldüğünde Kapalı Çarşı'daki attar dükkânları ve devamında berberler ve çizmeciler bulunuyordu; Evliya'nın anlatımı onun mekânı bizzat gördüğü ve gözlemlediğine delil olmaktadır. Diğer yandan seyyahın bahsettiği Dizdar Kapısı ise iç kalenin kuzey kapısının ismidir.

Evliya Çelebi, "Sitâyiş-ı şehr-i Kayseriyye" (Kayseri Şehrinin Övülmesi) başlığı altında Kayseri hakkında genel bir malumat verir. İlk olarak "aşağı şehir" olarak adlandırdığı dış kale surlarının iç tarafında kalan kısmı, düz ve geniş bir zeminde dörtgen şekilli yontma taşlarla önceki hükümdarlar tarafından inşa edilmiş köhne bir kale, büyük bir varoş olarak tanımlamakta ve burada yaklaşık bin hane olduğunu belirtir. Ardından dış kale surlarından ve kapılarından bahsetmektedir. Dış kale kapılarının sayılarını vermez ancak beşinin ismini zikreder. Bunlar; Boyacı Kapısı, Kışıkapısı, Asarönü Kapısı, Odunbazarı Kapısı ve Atbazarı Kapısıdır. Surlarla ilgili kısımda ise etrafının kaç adımlık mesafe olduğunu yazmak için boşluk bırakmış ama tamamlamamıştır. Ayrıca surları çevreleyen bir hendek bulunduğunu ve hendeğin kış aylarında su ile doluyken bahar aylarında içine bostan ekilip sebze yetiştirildiğini belirtmiştir.⁴¹ Günümüzde surlardan geriye kalan harabe dışında dış kale bulunmamakta ve dış kale kapılarından ise yalnızca Boyacı Kapısı zamanımıza ulaşabilmiştir. Ancak burası da 1965 yılında hiçbir sebep yokken belediye tarafından yıkılmıştır.⁴²

Seyyah daha sonrasında "Esmâ-yı aded-i mahallât" (Mahallelerin sayıları ve isimleri) altında Kayseri'nin mahalleleri hakkında bilgi vermektedir. "Cümle (---) aded mahallâtdır."⁴³ diyerek söze başlamış, mahalle sayısını boş bırakmıştır ve ardından on dört mahalle ismi zikreder. Bunlar; Müftü Hamamı'nın önünde Büyük Çeşme Mahallesi ve Küçük Çeşme Mahallesi, İshak Çelebi Mahallesi, Oduncu Mahallesi, Fırıncı Mahallesi, Tekyeovası Pazarı Mahallesi, Kışıkapı'da Hüseyinî (Hasinli) Mahallesi, Kürdler Mahallesi, Hacı Kılıç Mahallesi, Hâsir Mahallesi, Tabbaklar

⁴¹ Evliya Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 1999, 3/104.

⁴² Mehmet Çayırdağ, *Kayseri Tarihi Araştırmaları*, (Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2022), 1/89.

⁴³ Evliya Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 2006, 3/106.

İclal, Özmen, According to Evliya Çelebi The Evaluation of Kayseri in the 17th Century in Spatial Context

(Debbağlar) Mahallesi ve Hacı İvazlar Mahallesi'dir. Sonradan tamamlamak niyetiyle verdiği mahalle isimlerinden sonra boşluk bırakmıştır. Evliya Çelebi'nin bu isimleri muhtemelen resmi kayıtlardan değil de halktan öğrendiği düşünülmektedir.

Evliya Çelebi'nin bir sonraki başlığı "Esmâ-yı aded-i sarâyhâ-yı a'yân" dır (Şehrin ileri gelenlerinin saraylarının sayıları ve isimleri). Sarayların sayısı ile konuya başlamış fakat sayı kısmını, devamında altı saray ismini verir ve sonrasını boş bırakmıştır. Dilâver Paşa, Geres Paşa, Küçük Hasan Paşa, Ali Çavuş ve Çiğdelizâde Saraylarının yalnız ismini vermekle yetinmektedir. Maalesef bu saraylardan hiçbiri günümüze ulaşamamıştır. Seyyah Paşa Sarayı ile ilgili ise şunları kaleme almaktadır: "*Atbâzârı kapusu kurbunda Paşa sarâyı, hânedân-ı azîmdir kim havlısı cirid meydânı kadar vâsi'dir. Câbecâ söğüd ağaçları sâyesinde soffalar ve âb-ı hayât çeşmeler vardır.*"⁴⁴ Buna göre At Pazarı kapısının yakınındaki Paşa Sarayı'nın büyük bir hanedânın olması sebebiyle, cirit atacak kadar geniş bir avluya sahip olduğu görülmektedir. Avlusunda yer yer söğüt ağaçları ve gölgelerinde oturmak için sofalar ile çeşmeler bulunmaktadır. Paşa Sarayı, Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerinde Osman Paşa'nın Mimar Sinan'a yaptırdığı külliyenin bir parçasıdır ancak yapı günümüze ulaşmamıştır; bugün yerinde valilik binası bulunmaktadır.

Seyyahın gezdiği şehirlerde ele aldığı bir diğer konu cami ve mescitlerdir. Önce "Evsâf-ı cevâmi'hâ-yı Kayseriyye" (Kayseri camilerinin vasıfları) başlığı altında şehrin camilerini kaleme almış ve sonra "Sitâyîş-i mesâcidhâ-yı âbidân" (İbadet eden kimselerin mescitlerinin övülmesi) başlığı ile mescitlere geçmiş lakin sayıları dışında bilgi vermemiştir. Şehirde bulunan camilerin ve mescitlerin sayısını boş bırakır. Camilerden söz ettiği başlık altında 16 cami ismini zikredip haklarında bilgi vermiştir. İlk olarak tüm camilerden eski, nur dolu bir cami olarak tanımladığı Ebî Mehemed ibn Tâlib Camii'den söz eder. Burası Evliya'nın da yazdığı gibi halk arasında Ulu Cami olarak bilinmektedir. Sonra sırasıyla Şeyh Emîr Sultân, Lala Paşa, Osman Paşa, Hacı Paşa (Kurşunlu), Çiğdelizade (Cıncıklı), Ahund Hanım (Hunat Hatun), Katırcızade (Hatiroğlu), Ulvân, Hacı İvazânlar, Hacı Kılıç,

⁴⁴ Evliya Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi* 3. kitap *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 2006, 3/106.

Yeni Camii, Diğer Yeni Camii, Tabbaklar (Tabaklarönü, Debbağlar), Gülük⁴⁵, Akkaş Çorbacı (Hacı Akkaş) camilerinden bahseder. Evliya'nın adını zikrettiği camilerden Ulvân Camii, Hacı İvazânlar Camii ve Yeni Camiiler hakkında maalesef malumata sahip değiliz. Bunun dışında Akkaş Çorbacı, Tabbaklar ve Osman Paşa Camiileri günümüze ulaşmamıştır. Lala Paşa Camii hakkında Mimar Sinan yapısı olduğu şeklindeki bilgi ise hatalıdır; caminin inşası 13. asra tarihlenmektedir.⁴⁶

Evliya Çelebi kentteki eğitim kurumlarını "Der-beyân-ı medrese-i âlimân" (âlimlerin medreselerinin tanıtılması), "Der-beyân-ı dârü'l-kurrâyı hazret-i Kur'ân" (Hazreti Kur'an dârülkurrâsının tanıtılması), "Der-ıyân-ı dârü'l-hadîs-i peygamberân" (Peygamber dârülhadislerinin açıklanması bölümü) ve "Der-medh-i mekteb-i tıflân-ı ebcedhân" (ebced okuyan çocuk mekteplerinin övülmesi bölümü) şeklinde dört başlık altında incelemektedir. Seyyah şehirdeki eğitim hakkında genel olarak şunlardan bahseder; şehirde her caminin bir çocuk mektebi bulunmakta ve burada okuyan çocukların zeki, akıllı, kavrayışları üstün ve ezber yetenekleri güçlüdür. Ayrıca Kur'an okumayı öğreten dârülkurrâlar da mevcuttur. Böylece her camide Hafs kıraati üzere mahreçlerin hakkı verilerek Kur'an okunurdu. Şehirde özel olarak inşa edilmiş dârülhadis yoktu fakat her cami ve medresede hadis dersleri yapılmaktaydı. Çocuk mektepleri, dârülkurrâlar ve dârülhadislerin mekânları hakkında bilgi ve sayı belirtmeyip yalnızca bu kurumlar hakkında genel malumat vermiştir.

Şehrin medreseleri hakkında ise yine sayılarını vermez ancak dört medresenin ismini zikreder. Bunlar: Sultan Eretna (Köşk) Medresesi, Ahund Hanım (Hunat Hatun) Medresesi, Hacı Kılıç Medresesi ve Müftî Medresesi olup, Müftî Medresesi günümüze ulaşmamıştır.⁴⁷

Seyyah eğitim kurumlarından sonra "Der-fasl-ı tekye-i dervîşân-ı zî-şân" (şanlı derviş tekkeleri bölümü) başlığı ile şehirde bulunan tekkeler hakkında bilgi verir. Şehirdeki tekke sayısını boş bırakmakla birlikte dört tekke

⁴⁵ Seyahatnâme'de Gülük Camii'nin ismi yıllar boyunca "Gönül" olarak okunmuş ve basılan tüm nüshalarda "Gönül Camii" olarak yazılmıştır. Bu durum caminin tespit edilememesine sebep olmuştur. YKY Yayınları Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu isimli kitabı 2006 yılında ikinci kez basarken bu hatayı düzeltmiştir.

⁴⁶ Gökdağ, *Kayseri Ansiklopedisi*, 2015, 4/313.

⁴⁷ Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 1999, 3/104.

İclal, Özmen, According to Evliya Çelebi The Evaluation of Kayseri in the 17th Century in Spatial Context

hakkında malumat vermiştir. Birincisi Evliya Çelebi'nin övgüyle bahsettiği eski bir tekke olan Mevlevîhâne'dir. Bu tekke 20. asrın başına kadar sağlam bir şekilde varlığını devam ettirmiş ancak tekkelerin kapatılmasından sonra bakımsızlıktan yıkılmıştır. Eserde adı geçen diğer bir tekke, Bektaşîlere ait olup, günümüzde de cami olarak varlığını sürdüren Seyyid Battal Cafer Gazi Tekkesi'dir. Ayrıca eserde iki Bektaşî tekkesinin de adı geçer, bunlar Koyun Baba Tekkesi ve Kalenderân (Kalenderhane) Tekkesidir. Yılanlı Dağı'nın eteklerinde yer alan Koyun Baba Tekkesi günümüzde yıkılmış ve yerine bir türbe inşa edilmiştir. Bugün tekke görünümünde olmayan yapı şehrin önemli ziyaretgâhlarından biridir. Kalenderhane ise Evliya'nın dediği gibi Eski Kayseri tarafında olmayıp şehir merkezinde kendi adıyla isimleşmiş mahallede bulunuyordu, 1974 yılında mahalledeki diğer evlerle birlikte belediye tarafından yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Evliya bu tekkeler hakkında bilgi verdikten sonra bir miktar boşluk bırakıp başka bir başlığa geçmesi şehirde başka tekkelerin olduğuna delalet etmektedir.

Evliya Çelebi'nin kentle ilgili verdiği bilgiler arasında çeşme, sebil ve su kuyuları da bulunur. Bu konuları şu başlıklar ile anlatmıştır: "Der-vasf-ı çeşme-sâr-ı âb-ı hayvân" (hayat suyu çeşmelerinin vasfı), "Evsâf-ı sebîlhâne-i atşân" (susayan sebilhanelerinin vasıfları) ve "Manzara-i çâh-ı zülâl-i hânedân" (evlerdeki tatlı su kuyularının durumu). Çeşme ve sebillerin suyunun genellikle Ayn-i Kenis adlı pınardan geldiğini belirten seyyah, çeşme ve sebillerin toplam sayısını boş bırakmıştır. Eserde adı geçen çeşme ve sebiller şunlardır: Mevlevihane Çeşmesi, Büyük Çeşme, Küçük Çeşme, Siremitli (Şiremenli) Çeşmesi, Kızılcasuyu Çeşmesi, Paşa Sarayı Çeşmesi, Kuyumcularbaşı Çeşmesi, Kığılamaz Sebili, Hundiyye Sebili'dir. Ayrıca eserden anladığımız üzere şehirde ismi verilenlerden başka çeşme ve sebiller de bulunmaktadır. Tatlı su kuyuları bahsinde ise şehirde toplamda üç bin adet kuyunun olduğunu ve her evde muhakkak birer ikişer kuyu bulunduğunu belirtmiştir.⁴⁸

Sonrasında seyyah "Der-medh-i sarây-ı kârbân-ı revân" (yolcu kervansaraylarının övülmesi bölümü) başlığını atmış, lakin şehirdeki kervansaraylar hakkında ne sayı ne de mekân bakımından bilgi vermemiştir. Kervansaraylardan sonra ise "Der-fasl-ı hân-ı hâcegân [u] sevdâgerân" başlığı ile şehirde bulunan hanları ele alır. Hanların toplam sayısını vermemekle

---

⁴⁸ Evliya Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 1999, 3/105,107.

birlikte burada üç handan söz eder: Kığlamazzâde Hanı, Kapan (Pamuk) Hanı, Gön Hanı. Kârgir, güzel ve sağlam olarak tanımladığı bu üç yapıdan bugün Kapan Hanı ve Gön Hanı halen ayakta, Kığlamazzâde Hanı yıkılmıştır, yerine Kılnamaz ismiyle yeni bir iş hanı yapılmıştır.⁴⁹

Seyahatnâme'de ele alınan konulardan biri de "Evsâf-ı çârşû-yı bâzâr-ı sultânî" (Sultan Pazarı Çarşısının Özellikleri) başlığı ile çarşı-pazardır. Evliya Çelebi bu başlık altında Bursa, Edirne ve İstanbul'da olduğu gibi Kayseri'de de iki yer de kârgir yapı güzel bedestenin olduğunu anlatır. İlk bedestende kuyumcuların olduğunu ve burada altın ve cevherden kap kakak alınıp satıldığı gibi mücevher ustaları tarafından cevher işlemeciliği de yapıldığını belirtmektedir. Evliya'nın bahsettiği bu ilk bedesten yakın zamanda yıkılmış olan Eski Bedesten olması muhtemeldir. İkinci bedesten ise, zengin tacirlerin uğrak yeri olan ve değerli kumaşların ve misk amber gibi güzel kokuların satıldığı Büyük Bedesten'dir.⁵⁰ Burası günümüzde hala ayakta olup yakın zamanda restorasyona alınmıştır.

Evliya Çelebi'nin kentin ticarî yapısıyla ilgili olarak kaleme aldığı son başlık "Der-beyân-ı dekâkîn-i şâh-râh"dır (Ana Caddedeki Dükkânlarının Tanıtımı). Evliya Çelebi bu başlık altında bizim bugün Kapalı Çarşı olarak isimlendirdiğimiz ticaret merkezinin içinde ve çevresinde bulunan dükkân, çarşı ve pazarlardan bahsetmiştir. Kapalı Çarşı satılan eşyaya göre sokaklara ayrılmış ve bu sokaklar içinde satılan eşyanın ismi ile anılmıştır. Bununla beraber bazı sokakların kendilerine ait bazı özellikleriyle isimlendirildikleri de görülmekteydi. Seyyahın bu ticari merkezin içerisindeki bölümleri ayrı bir çarşı olarak zikretmesinin sebebi bu olmalıdır. Uzun Çarşı, Kapamacılar Çarşısı, Un Kapanı, Attarlar Çarşısı, berber dükkânları, Pabuççular Çarşısı, Karakeçili dükkânı, terzi dükkânları, bakkal dükkânları, kasap dükkânları, çörekçi, börekçi, aşçı, başçı ve hoşafçı dükkânları, Arpacılar Çarşısı, Kazancılar Pazarı, Semerciler Çarşısı, Saraçhane Pazarı, Haffafhane Pazarı, Debbeğlar Pazarı, Odun Pazarı ve Koyun Pazarı *Seyahatnâme*'de zikredilen çarşı, pazar ve dükkânlardır.⁵¹

Seyyah "Der-vasf-ı ibret-nümâ-yı âbâdân" (dikkat çeken özelliğiyle

⁴⁹ Fatih Gökdağ, ed., *Kayseri Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2010), 2/283.

⁵⁰ Evliya Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 1999, 3/105.

⁵¹ Evliya Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 1999, 3/105-106.

İclal, Özmen, According to Evliya Çelebi The Evaluation of Kayseri in the 17th Century in Spatial Context

mamur edilmiş) başlığı altında Kayseri’de görüp etkilendiği köprülerden söz etmektedir. Söz konusu bölümde Birgöz-Yalınızgöz (Tekgöz), Koyun, Mazlumoğlu ve Ali adlı köprülerin isimlerini zikretmektedir. Bu köprülerden Birgöz dışındakiler günümüze kadar ulaşmamıştır. Evliya Çelebi benzersiz olarak nitelediği Birgöz Köprüsü’nü Mostar Köprüsü’ne benzetmiş ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında Mimar Sinan’a nispet etmektedir. Lakin köprü 13. yüzyılda Sultan II. Rükneddin Süleyman Şah zamanında inşa edilen köprünün kitabesinde yer alan “Süleyman” ismini yanılarak Kanuni’ye atfettiği görülmektedir.⁵²

Evliya Çelebi’nin gezdiği şehirlerde dikkatle ve ayrıntılı olarak kaleme aldığı bir diğer yapı hamamlardır. “Der-fasl-ı binâ-yı hammâmât-ı gâsilân” (yıkılan hamamlar bölümü) başlığı ile Kayseri hamamlarını anlatmaya başlar. Toplam hamam sayısını diğer yapılarda olduğu gibi boş bırakır ve on bir hamam hakkında bilgi verir. Bunlar: Kadı (Gülük) Hamamı, Gürcü Hamamı, Yeni Kadı Hamamı, Hundi Hanım (Hunat Hatun) Hamamı, Hüseyin Paşa (Meydan) Hamamı, Paşa Hamamı, Sultan Hamamı, Selâhaddîn Hamamı, Eski Pamukçular Hamamı, Gerez Paşa Hamamı, Müftünün Yeni (Setenönü) Hamamı’dır. Bu hamamlardan Gürcü, Hüseyin Paşa ve Paşa Hamamları Mimar Sinan yapısıdır; 20. asrın başına kadar ulaşan bu eserler maalesef çarpık yapılaşma ve yanlış şehircilik anlayışının kurbanı olmuş ve belediye tarafından yıkılmışlardır. Seyyah halka açık hamamları kaleme aldıktan sonra “Der-beyân-ı hammâm-ı mahsûs-ı kibâr [u] a’yân” (şehrin ileri gelenleri ve seçkinlerinin özel hamamlarının açıklanması) başlığını atar ve kullanımı yalnızca şehrin ileri gelenlerine ait olan hamamlardan övgüyle bahseder, burada da toplam hamam sayısını boş bırakır.⁵³

Seyyah “Der-bed-nâm-ı kenîsehâ-yı râhibân” (Rahiplerin Kiliselerinin anlatılması) başlığı altında kentteki gayr-i müslimlere ait yapılar hakkında da bilgi verir. Toplam kilise sayısını boş bırakmakla birlikte şehirde Kiçikapısı’nın iç tarafında tüm Hristiyan milletlerce saygı gören iki çok eski Ermeni kilisesinin ve Mevlevîhâne yakınlarında bir Rum kilisesinin bulunduğundan söz eder. Bahsi geçen bu üç kiliseden bugün sadece Kiçikapısı’nın iç yüzünde bulunanlardan biri mevcut olup Kayseri Şehir Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır. Evliya ayrıca şehirde Frenklere ait bir

⁵² Çayırdağ, *Kayseri Tarihi Araştırmaları*, 1/184.

⁵³ Evliya Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 1999, 3/107.

kilisenin bulunmadığından ve Yahudilere ait bir mabedin varlığından söz eder.⁵⁴

Daha sonra “Evsâf-ı it'âm-ı imârât” (yemek yedirilen imaretlerin özellikleri) başlığı ile şehirde geçmiş zaman içinde kırk yerde gelip-giden yolculara yemek veren imaret bulunduğundan bahseder. Bunlardan halen imar olanlar diye başlamış, yalnızca Hundî Hanım (Hunat Hatun) imareti vermiş ve devamını sonradan doldurmak üzere boş bırakmıştır.⁵⁵

Evliya'nın imaretlerden sonra ele aldığı konu şehrin bahçeleri ve mesire yerleridir. Eserde “Sitâyiş-i aded-i cenîn [u] bâğvât” (bahçelerin adedi ve övülmesi) başlığına yer vermiş lakin iki satır boşluk bırakmış ve bu konuda malumat vermemiştir. Ardından “Şehr-engîz-i mesîregâh-ı İremezât” (İrem bağları gibi mesire yerlerinin güzelliğinin anlatılması) başlığı altında şehirde toplamda 103 tane gezinti, dinlenme ve seyir yeri olduğunu belirtmektedir. Ancak 15 tanesinin ismini zikreder. Seyyah ilk olarak Erciyes Dağı'nın eteğinde bulunan Hisarcık Mesire Yeri'nden abıhayat sulu, ağaçlık yeşillik bir yer diyerek bahseder. Buranın kirazının meşhur olduğunu ayrıca belirtmiştir. Mevlevîhâne Mesire Yeri ve Bektaşî Tekkesi Mesire Yeri'ni ise yaşlı insanların uğrak yeri olarak tanımlamaktadır. Evliya Çelebi bunlar dışında eserinde Namazgâh Mesire Yeri, Alaeddin Köşkü Mesire Yeri, Alıdağı Dinlenme Yeri, Ases Dağı Mesire Yeri, Kasr-ı Züvvâr Mesire Yeri, Oğlancık Mesire Yeri, Haydar Köşkü Gezinti Yeri, Erciyes Dağı'nda Baba Rüten Yaylası, Cırît Meydânı Mesire Yeri, şehrin doğu tarafında bulunan (---) Köşkü Gezinti Yeri, Yılanlı Dağ'da Koyun Baba Tekkesi Mesire Yeri ve Efvâ Mesire Yeri hakkında malumat vermiştir. Bunlar arasında en beğendiği mesire yerinin Efza olduğu anlaşılmaktadır. Burayı Meram Bağları'na benzetmiş ve şehrin ileri gelenlerinin uğrak yeri olan iç açıcı bir dinlenme mekânı olarak anlatmıştır.⁵⁶

Evliya Çelebi'nin eserde şehre dair değindiği konulardan bir diğeri ise “Evsâf-ı külliyât-ı Kayseriye” başlığı ile şehrin çevresindeki kentlere göre olan konumu ve mesafesini: “Bu Kayseriye'nin cânib-i şarkisinde koşehr-i Sivas (---) menzîl yerdur ve cânib-i kıblesinde Göksun yaylası aşırı şehr-i Mar'aş (---) menzîldir. Cânib-i cenûbında ara yatı menzilde şehr-i Niğde'dir ve cânib-i

⁵⁴ Evliya Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi* 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini, 1999, 3/108.

⁵⁵ Evliya Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi* 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini, 1999, 3/108.

⁵⁶ Evliya Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi* 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini, 1999, 3/108.

İclal, Özmen, According to Evliya Çelebi The Evaluation of Kayseri in the 17th Century in Spatial Context

garbında şehir-i Aksarây kâmil üç menzildir ve cânib-i şarkında kal'a-i Malâtiyye beş günlük yoldur ve cânib-i garbında kasaba-i Ürgüp üç konaktır. Kayseriyye'den cânib-i garba şehir-i Niğde'yi geçüp üç menzilde kasaba-i Ereğli'dir."⁵⁷ şeklinde anlatmaktadır. Buna göre Kayseri'nin doğusunda Sivas ve Malatya, güneyinde Maraş, batısında Aksaray, Niğde ve Ürgüp bulunmaktadır. Seyyahın ara yönleri vermediğini göz önünde bulundurduğumuzda verdiği yön bilgisinin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

Evliya Çelebi Kayseri'ye dair son olarak "Şehir-i Kayseriye'de âsûde olan kibâr-ı kümmelîn-i evliyâ-yı izâmın merâkîd-ı pür-âşiyânların ıyân u beyân eder" (Kayseri şehrinde yatmakta olan büyük evliyaların nur dolu kabirlerinin anlatılması) başlığı ile şehirde bulunan ziyaretgâhlardan bahsetmiş ve 36 tanesi hakkında bilgi vermiştir. Seyyahın bu başlık altında genel olarak ziyaretgâhların ismini vermekle yetinmiş çok azında hakkında malumat vermiştir. Şeyh Hazret-i Abdî Dede, Usta Şair İmrü'l-Kays'ın ziyaretgâhları hakkında ise ayrıntılı bilgi verdiğini görürüz. İsmi zikrettiği kişilerin büyük bir bölümü ise tarikat önderidir. Bunun yanı sıra ziyaretgâhlardan bir kısmının Kayseri'de bulunmadığı tespit edilmiştir. Evliya Çelebi'nin eserinde yer verdiği ziyaretgâhlar şunlardır: Muhammed ibn Hanefî ibn nûr-ı emîrül-mü'minîn Alî ibn Ebî Tâlib Makamı, Seyyid Burhâneddîn-i Muhakkık-ı Tirmizî Ziyareti, Şeyh Rükneddîn-i Sincânî, Şeyh Hazret-i Evhadüddîn-i Kirmânî Ziyareti, Şeyh Şerefeddîn-i Musulî, Hasan-ı Kayserî, Şeyh Hazret-i Seyyid Şerîf, Şeyh Şemsü'l-e'imme el-Hulvânî, Şeyh Rûzbihân-ı Baklî, Şeyh Nûrbahş-ı Kâmrânî, Hazret-i Monlâ Tatar, Şeyh Hazret-i Dâvûd-ı Kayserî, Sultân Melik Mehemed el-Gâzî, Şeyh Hazret-i İbrâhîm-i Tennûrî, Şeyh Abdurrahmân-ı Tennûrî, Sultân Hârezmşâh kabri, Şeyh Hazret-i Necmürrâzî, Muhammed şâh ibn Hârezmşâh kabri, Arslan Dede ziyareti, Kutbeddîn-i Şîrâzî ziyareti, Şeyh Seyfullah Efendi, Şeyh Fethullâh-ı Tennûrî, Hazret-i Zeyne'l-âbidîn Anûşîrvân makamı, Şeyh Alî-i Tennûrî ziyareti, Şeyh Ahmed-i Tayerânî, Battâl Tekkesi ziyareti, Şeyh Hazret-i Ebû İshâk, Şeyh Hazret-i Hâmid ibn Mûsâ el-Kayserî, büyük ziyaretgâh Şeyh Hazret-i Abdî Dede, Usta Şair İmrü'l-Kays'ın yüce makamı, Şeyh Hazret-i Abdüssamed Efendi, Şeyh Ramazân el-Mevlâ Sinâneddîn Yûsuf eş-şehîr Arab Sinân ziyareti, el-Mevlâ Sefer ibn Mehemed Kapanî, Kırk Nisa ziyareti, Yuvarlak Dede ziyareti ve mülûk-i selef-i salâtîn

⁵⁷ Evliya Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 2006, 3/111.

ziyaretgâhıdır.⁵⁸

Sonuç

Kayseri'ye Şam'dan Sivas'a vali olarak atanan Murtaza Paşa'yla beraber Maraş üzerinden 1650 yılının ilk aylarında gelen Evliya Çelebi, şehirle ilgili olarak birtakım yazılı kaynaklardan yararlanmış olsa dahi verdiği bilgilerin çoğunlukla halktan duydukları, kendi izlenimleri ve yorumları olduğunu görmekteyiz. Gezdiği diğer şehirleri kaleme alırken devlet erkanı seyyahın bilgi kaynakları arasında yer alsa dahi Kayseri şehir anlatısı incelendiğinde seyyahın resmi yetkililerden bilgi almadığı görülmüştür. Şehri gezerken ciddi bir gözlem, analiz ve incelemede bulunduğu anlaşılan seyyah, ulaştığı bilgileri *Seyahatnâme*'nin 3. cildinde kaleme almaktadır. *Seyahatnâme*'nin genelini incelediğimizde seyyahın yaptığı bu gözlem ve analizlerin geliş güzel olmadığı bir anlatım planı dâhilinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Evliya Çelebi'nin Kayseri şehrinin kuruluşu, isimlendirilmesi, Müslümanlar tarafından fethi ve Türk hâkimiyetine girişi hakkında verdiği bilgilerin bir kısmında tespit ettiğimiz hatalar, seyyahın bu bölümü biraz kulaktan dolma bilgiler biraz da kendi yorumlarıyla kaleme aldığını göstermektedir. Seyyah, şehrin mekânlarını tanıtırken şehirden bakımlı, müzeyyen ve mamur büyük bir şehir diyerek övgüyle bahsetmektedir. Dinî, sosyal, ekonomik ve kültürel mekânları anlatırken şehri içten dışa doğru bir düzen ile ele aldığını görmekteyiz. Kaleyı merkeze alarak iç kale ve varoş olarak adlandırdığı dış kale hakkında ayrıntılı olarak bilgilendirmelerde bulunur, kalede ve dış kalede bulunan haneler ve mahalleler hakkında bilgi vermektedir.

Evliya Çelebi'nin Kayseri anlatımında mekâna dair nicel verileri genellikle vermeyip boş bıraktığı tespit edilmiştir. Bu boşlukları anlatım planı bağlamında sonradan doldurmak niyetiyle bıraktığı, lakin tamamlamaya ömrünün yetmediği düşünülmektedir. Kayseri'nin mekânsal tasvirinde verdiği rakamların genellikle doğru ve abartıdan uzak fakat yuvarlak rakamlar olduğunu söylememiz mümkündür. Seyyah kale ve çevresinden sonra mekânları tanıtmaya şehrin ileri gelenlerinin konakları, camiler, eğitim kurumları (medrese, dârülkurrâ, dârülhadis, sıbyan mektepleri), tekkeler, çeşmeler, sebiller, kervansaray, ticaret merkezleri (han, çarşı-pazar,

⁵⁸ Evliya Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*, 1999, 3/109-111.

İclal, Özmen, According to Evliya Çelebi The Evaluation of Kayseri in the 17th Century in Spatial Context

dükânlar), köprüler, hamamlar, kiliseler, imaretler, mesire yerleri ve evliya kabirleri ile devam eder.

Evliya Çelebi'nin ismini zikredip hakkında bilgi verdiği mekânlar ve eserler incelendiğinde birçoğunun günümüze ulaştığı, ulaşamayanların ise büyük çoğunluğunun 1900'lü yılların başlarında belediye tarafından ortadan kaldırıldığı, geri kalan kısmının ise bilinçsizce yapılan hayır faaliyetlerinin kurbanı olduğu tespit edilmiştir. Buna göre şehrin yapısı 1650 yılından 20. yüzyılın başlarına değin 250 yıl boyunca pek değişmemiştir. 20. yüzyılda şehrin önemli tarihî mekânlarından olan birçok cami, medrese, hamam, tekke çoğu zaman belediye tarafından çeşitli gerekçelerle yıkılmıştır. Özellikle şehirdeki Mimar Sinan yapılarından çok azı günümüze ulaşmıştır. Bu durum yanlış şehircilik ve şehir planlaması anlayışının bir tezahürüdür. Yol, cadde açmak, meydan yapmak gibi gerekçelerle asırlık tarihi eserler yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, Evliya Çelebi *Seyahatnâme* ile 17. yüzyıl Kayseri'sini çeşitli kaynaklardan ve belgelerden yararlanarak, kendi gözlem ve izlenimleriyle panoramik olarak ortaya koymaktadır. Şehri kendine has üslubu ile nicelik ve nitelik bağlamında tanımlaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Eser, şehircilik, mimari, tarih, sanat, filoloji, sosyoloji, etnografya, coğrafya, siyaset, din gibi disiplinler başta olmak üzere birçok bilim dalına kaynaklık etmektedir.

Kaynakça

- Açık, Tansu. "Evliyâ Çelebi'de Yunan-Roma Dünyası". *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, 23-34. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Ahmet Nazif. *Mir'at-i Kayseriyye*. Editör Mehmet Palamutoğlu. Kayseri: Kayseri Özel İdare Müdürlüğü ve Kayseri Belediyesi Birliği, 1987.
- Avcı, Casim. "Yâkût el-Hamevî". *DİA*, 43/288-91. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013.
- Baysun, M. Cavid. "Evliya Çelebi". *MEBİA*, 4/400-412. Millî Eğitim Bakanlığı, 1947.
- Çabuk, Suat. "Evliya Çelebi'nin Gözünden Bir Kayseri Şehri Okuması". *Belleten* 76, 277 (2012), 817-48.
- Çapar, Ali. "61/1 Numaralı Kayseri Şer'iyeye Sicili (1061/1650) Transkripsiyon ve Değerlendirilme". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2002.
- Çayırdağ, Mehmet. *Kayseri Tarihi Araştırmaları*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2022, 2 Cilt.
- — —. "Kayseri'nin Tarihi Hamamları". *Şehir Kültür Sanat* 15 (Mart 2018), 39-47.
- — —. "Mimar Sinan'ın Kayseri'deki Eserleri". *Düşünen Şehir Dergisi* 9 (2019),

186-89.

Dankoff, Robert. *Seyyah'ı Alem Evliya Çelebi'nin Dünyaya Bakışı*. Çeviren Müfit Günay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.

Doğan, Ahmet Deniz, ed. *Kayseri Medeniyetlerin Beşiği*. İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018.

Eraşar, Osman. *Seyahatnamelerde Kayseri*. Kayseri: Kayseri Ticaret Odası, 2000.

Evliya Çelebi. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 1. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu- Dizini*. Editör Seyit Ali Kahraman. Çeviren Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, 10 Cilt.

— — — *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu- Dizini*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, 10 Cilt.

— — — *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu- Dizini*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, 10 Cilt.

— — — *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 4. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu- Dizini*. Editör Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000, 10 Cilt.

— — — *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 6. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu- Dizini*. Editör Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, 10 Cilt.

— — — *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 7. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu- Dizini*. Editör Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman ve Robert Dankoff. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, 10 Cilt.

— — — *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 10. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmalarının Mukayeseli Transkripsiyonu- Dizini*. Editör Robert Dankoff, Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007, 10 Cilt.

— — — *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 3. Cilt*. Editör Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, 2 Cilt.

Filiz, Özdem, ed. *Erciyes'in Rüyası Kayseri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.

Gemici, Nurettin. *Osmanlı Bilgeleri Evliya Çelebi*. İstanbul: İlke Yayıncılık, 2018.

Göde, Kemal. *Halil Eldem ve Kayseri Şehri*. İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2011.

Gökdağ, Fatih, ed. *Kayseri Ansiklopedisi*. İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2010, 5 Cilt.

- İclal, Özmen, According to Evliya Çelebi The Evaluation of Kayseri in the 17th Century in Spatial Context
- — —, ed. *Kayseri Ansiklopedisi*. İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2013, 5 Cilt.
- — —, ed. *Kayseri Ansiklopedisi*. İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015, 5 Cilt.
- — —, ed. *Kayseri Ansiklopedisi*. İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015, 5 Cilt.
- İlgürel, Mücteba. "Evliya Çelebi". *DİA*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1995, 11/529-533. <https://islamansiklopedisi.org.tr/evliya-celebi>.
- İnalcık, Halil. "Açış Konuşması". *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009, 13-18.
- İpşirli, Mehmet. "Kayseri". *DİA*, Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2022, 25:96-101.
- İz, Fahir. "Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi". *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi 7* (1979), 61-79.
- Kahraman, Seyit Ali. *Evliya Çelebi ile Devr-i Âlem*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022.
- Kim, Sooyong. "Evliyâ Çelebi Nasıl Bir Seyyahtı?". *Doğumunun 400. yılında Evliya Çelebi*, çeviren Hilal Aydın, 340-345. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011.
- Oğuz, Murat. "59 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (1062/1652) Transkripsiyonu ve Değerlendirme". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 1998.
- Özbek, Yıldıray ve Celil Arslan. *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*. Ankara: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2008, 3 Cilt.
- — —. *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*. Ankara: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2008, 3 Cilt.
- Özkeçeci, İlhan. *Tarihi Kayseri Cami ve Mescidleri*. Kayseri: Kayseri Kocasinan Belediyesi, 1997.
- Sami, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2021.
- Tan, Murat. "66/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili Defteri (1067-1068/1656-1657) Transkripsiyon ve Değerlendirme". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 1998.
- Tezcan, Nuran. "1814'ten 2011'e Seyahatnâme Araştırmalarının Tarihçesi". *Doğumunun 400. yılında Evliya Çelebi*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011, 78-115.